

MINISTERSTWO OŚWIATY I WYCHOWANIA
INSTYTUT PROGRAMÓW SZKOLNYCH

PROGRAM SZKOŁY PODSTAWOWEJ
JĘZYK POLSKI

KLASA VI

(6 godzin tygodniowo)

WARSZAWA 1984
WYDAWNICTWA SZKOLNE I PEDAGOGICZNE

Program zatwierdzony przez Ministra Oświaty i Wychowania w dniu 16 lipca 1982 r. do realizacji w klasie VI od roku szkolnego 1983/84.

Program po badaniach wdrożeniowych i weryfikacji opracował i rekomendował do aprobaty Ministra Oświaty i Wychowania Zespół Programowy Języka Polskiego w składzie:

Prof. dr hab. Mieczysław Szymczak — przewodniczący, prof. dr hab. Andrzej Lam — wiceprzewodniczący, mgr Zbigniew Książczak — sekretarz oraz mgr Roman Arasimowicz, prof. dr hab. Irena Bajerowa, prof. dr hab. Danuta Buttler, dr Bożena Chrzastowska, doc. dr hab. Stanisław Frycie, mgr Maria Gorlińska, mgr Maria Hernasowa, prof. dr hab. Mieczysław Inglot, mgr Cezary Jabłoński, prof. dr hab. Michał Jaworski, doc. dr hab. Jadwiga Kowalikowa, dr Barbara Kryda, doc. dr hab. Krystyna Kuliczowska, dr Anna Mackowicz, mgr Elżbieta Marcinkowska, dr Maria Nagajowa, dr Ewelina Nurczyńska, prof. dr hab. Wojciech Pasterniak, mgr Janina Pochopień, doc. dr hab. Edward Polański, doc. dr hab. Jadwiga Puzynina, dr Wanda Renikowa, prof. dr Eugeniusz Sawrymowicz, mgr Krystyna Skalska, mgr Janina Solak, doc. dr hab. Władysław Słodkowski, dr Alicja Stypka, mgr Wacław Wawrzyniak, mgr Ryszard Warchoń, dr Gertruda Wichary, doc. dr hab. Halina Wiśniewska, mgr Halina Zdulska, mgr Jerzy Zólkiewski.

W pracach nad przygotowaniem i weryfikacją programu uczestniczył także Zespół Zakładu Dydaktyki Języka Polskiego i Literatury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach pod przewodnictwem doc. dr hab. Edwarda Polańskiego.

37A.2 :: 808.4(073)

1657/b/c

ISBN 83-02-02127-X
© Copyright by
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1982

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 1984. Wydanie II. Nakład 18 530 + 120 egz. Ark. wyd. 1,0. Ark. druk. 1,0.

DUJ Zam 246/84

KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE

I. Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu

A. Formy wypowiedzi

Doskonalenie form wypowiedzi ćwiczonych w poprzednich klasach

Opowiadanie z dialogiem

Charakterystyka postaci

Sprawozdanie z uroczystości, filmu, audycji itp.

Streszczenie utworu fabularnego

Dyskusja

Telegram

Notatka: sporządzanie najkrótszego tekstu jako odpowiednika dłuższej wypowiedzi mówionej lub pisanej (np. zapis wniosku z dyskusji, notatka z uroczystości jako przygotowanie do sprawozdania, notatka do charakterystyki postaci); notatka w formie planu

B. Ćwiczenia związane z kształceniem sprawności językowej

1. Ćwiczenia słownikowe i frazeologiczne

Bogacenie słownictwa w zależności od tematyki i form wypowiedzi oraz wzrastających potrzeb językowych ucznia.

Posługiwanie się wyrazami i związkami frazeologicznymi:

— sposoby osiągania dokładności wypowiedzi i unikania powtórzeń wyrazowych, np. dobieranie wyrazu najtrafniejszego, precyzowanie znaczeń wyrazów, dobieranie i stosowanie wyrazów bliskoznacznych;

— stosowanie wyrazów i wyrażeń ekspresywnych — zdrobnień, zgrubień i wyrazów żartobliwych;

— używanie wyrazów o różnych znaczeniach w różnych kontekstach, np. bohater, dom;

— stosowanie poznanych wyrazów obcych poprawne pod względem znaczeniowym i pod względem ich łączliwości frazeologicznej.

W związku z rozmową, dialogiem i dyskusją:

— stosowanie wyrazów wprowadzających mowę niezależną, które wskazują na sposób i okoliczności mówienia oraz na uczucia i postawę mówiącego;

— stosowanie formuł grzecznościowych w wypowiedziach stanowiących np. rozpoczęcie rozmowy, prośbę o informację, uprzejme polecenie, zgodę na czyjąś propozycję, grzeczną odmowę, sprzeciw, podziękowanie, przeproszenie itp.

W związku z charakterystyką:

— wprowadzanie wyrazów nazywających cechy osobowości człowieka i wyrażających ich ocenę; stosowanie wyrazów, wyrażeń i zwrotów określających charakter, usposobienie, umysłowość człowieka.

W związku ze streszczeniem:

— zastępowanie wyrazów o węższym zakresie znaczeniowym wyrazami o szerszym zakresie dla osiągnięcia zwięzłości, np. jabłka, gruszki, śliwki — owoce.

Dalsze prowadzenie ćwiczeń przewidzianych w poprzednich klasach.

2. Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne

Ćwiczenia w przekształcaniu składniowym tekstu: przekształcanie zdań pojedynczych na złożone i złożonych na pojedyncze, zdań złożonych współrzędnie na złożone podrzędnie i odwrotnie.

Stosowanie nazw czynności, nazw wykonawców czynności, nazw cech dla zastąpienia zdania, np. *Ucieszyłem się z tego, że Piotr przyjechał — Ucieszyłem się z przyjazdu Piotra. Martwi mnie to, że jesteś leniwy — Martwi mnie twoje lenistwo.*

Stosowanie wyrażeń przyimkowych jako odpowiedników zdań składowych zdania złożonego, np. *Kiedy byłem na wakacjach... — Podczas wakacji...*

Przekształcanie mowy niezależnej na mowę zależną.

Stosowanie w planach różnych struktur składniowych: zdań oznajmujących, zdań pytających, równoważników zdania, konstrukcji nominalnych.

Użycie formy czynnej i biernej w określonych celach: dla zwrócenia uwagi na określony składnik wypowiedzi, dla pominięcia nazwy wykonawcy czynności, dla osiągnięcia jednoznaczności,

większej statyczności opisu (strona bierna) lub dynamiki opowiadania (strona czynna).

W związku z opisem i charakterystyką:
— stosowanie nazw nosicieli cech oraz przymiotników z różnymi formantami, np. *-liwy, -alny, -isty (-ysty)* dla osiągnięcia zwiezności wypowiedzi bądź urozmaicenia jej słownictwa, np. *skłonny do płaczu — płaczący, nadający się do jedzenia — jadalny, pokryty lasem — lesisty*.

W związku ze streszczeniem, telegramem, notatką wprowadzanie struktur uzwięzających:

— przekształcanie zdań złożonych na zdania pojedyncze, zastępowanie zdań podrzędnych częściami zdania nadrzędnego — przydawką, dopełnieniem, okolicznikiem;

— skracanie zdania przez usunięcie elementów nieistotnych dla zrozumienia treści;

— przekształcanie dłuższej informacji w tekst notatki lub telegramu.

Dalsze prowadzenie ćwiczeń przewidzianych w poprzednich klasach

3. Ćwiczenia kompozycyjne

Plan kompozycyjny własnej wypowiedzi (charakterystyki, sprawozdania).

Ramowy i szczegółowy plan dekompozycyjny utworu jako przygotowanie do opowiadania lub streszczenia. Kompozycja naturalna oraz kompozycja przestawna w opowiadaniu bądź sprawozdaniu ucznia.

Stosowanie wyznaczników nawiązujących, np. przede wszystkim, mianowicie, w dodatku — dla osiągnięcia spójności tekstu.

Dalsze prowadzenie ćwiczeń przewidzianych w poprzednich klasach.

4. Ćwiczenia ortofoniczne

Poprawna wymowa głosek i ich połączeń (z uwzględnieniem wpływów wymowy regionalnej i gwarowej), np.

— miękkich spółgłosek wargowych,

— *k, k', g, g'* przed *e, ę*,

— *on, om, en, em, in, yn, un* itp. w wyrazach obcych,

— *trz, drz*.

Poprawne akcentowanie wyrazów (w związku ze wzbogacaniem słownictwa uczniów i materiałem gramatycznym oraz ćwiczeniami w mówieniu i pisaniu).

Odpowiednia intonacja i modulacja głosu w czytaniu, recytacji i samodzielnej wypowiedzi ustnej.

5. Ćwiczenia ortograficzne i interpunkcyjne

Poprawna pisownia wyrazów, wyrażeń i zwrotów wprowadzonych podczas ćwiczeń słownikowych i gramatyczno-stylistycznych. Uzasadnienie pisowni wyrazów budzących wątpliwości ortograficzne.

Stosowanie odpowiednich znaków interpunkcyjnych.

6. Ćwiczenia w korzystaniu ze słowników

Samodzielne posługiwanie się słownikiem ortograficznym wraz ze zbiorem zasad pisowni i interpunkcji (również podczas pisania prac klasowych). Posługiwanie się podręcznym słownikiem języka polskiego.

Układ słownika wyrazów bliskoznacznych; sposób odszukiwania grup synonimicznych. Samodzielne posługiwanie się słownikiem.

Budowa artykułu hasłowego w różnych słownikach wyrazów obcych. Samodzielne posługiwanie się słownikiem wyrazów obcych.

Posługiwanie się terminami: podhasło, indeks, odsyłacz, skrót.

II. Nauka o języku

A. Fleksja i składnia

1. Czasownik

Strona czasownika jako forma wskazująca na to, czy podmiot oznacza wykonawcę, czy przedmiot czynności: konstrukcje składniowe czynne, bierne i zwrotne; czasownik przechodni i nieprzechodni.

Forma zwrotna nie mająca znaczenia strony zwrotnej, np. *śmieje się*. [Konstrukcje bezosobowe z *się*, np. *buduje się szkołę*.] Zasady poprawnościowe dotyczące użycia formy strony, np. wypadki nadużywania strony biernej.

Czasownik w związku z innymi wyrazami:

a) z rzeczownikami w przypadkach zależnych w roli dopełnienia: zależność końcówek przypadkowych rzeczownika od rodzaju, zakończenia tematu i znaczenia wyrazu — wskazanie normatywne (w związku z ćwiczeniami w mówieniu i pisaniu); wielofunkcyjność tej samej końcówki fleksyjnej.

Zmiana przypadku dopełnienia przy przekształcaniu zdania twierdzącego na przeczące.

Ogólne zasady odmiany nazwisk rodzimych i obcych oraz nazw miejscowych, np. wahania w użyciu form odmiany rzeczownikowej i przymiotnikowej, odmiana nazwisk tożsamyh z rzeczownikami pospolitymi;

b) z zaimkiem w funkcji rzeczownika (zaimkiem rzeczownym) -- wybrane zagadnienia poprawnościowe, np. użycie akcentowanych i nieakcentowanych form zaimków *mnie-mi, tobie-ci, jego-go*;

c) z przysłówkiem w roli okolicznika: rozszerzenie pojęcia przysłówków na ogół wyrazów nieodmiennych pełniących funkcje okoliczników; przysłówki o postaci wyrażań przyimkowych, np. *na przetaj, po polsku, z wola*; przysłówki stopniujące się, rodzaje stopniowania;

d) z zaimkiem w funkcji przysłówka (zaimkiem przysłówkowym).

2. Rzeczownik w związku z wyrazami określającymi właściwości przedmiotów:

a) z przymiotnikiem w roli przydawki; przymiotniki stopniujące się, rodzaje stopniowania;

*) z liczebnikiem w roli przydawki; liczebniki złożone, liczebniki nieokreślone.

Wybrane zagadnienia poprawnościowe, np. odmiana liczebników złożonych i błędy polegające na ich nieodmienianiu; odmiana i zastosowanie liczebników nieokreślonych;

c) z zaimkiem w roli przydawki (zaimkiem przymiotnym i liczebnym); wybrane zagadnienia poprawnościowe, np. zastosowanie form zaimków: *twojego-twego, tyle-tylu, ile-ilu*;

d) z rzeczownikiem w roli przydawki;

e) z wyrażeniem przyimkowym w roli przydawki; przyimki proste i złożone.

3. Struktura zdania i szyk wyrazów w zdaniu; zdanie złożone

Sposoby wyrażania orzeczenia: orzeczenie czasownikowe i imienne (łącznie i orzecznik). Konstrukcje nominalne, np. w planach, nagłówkach prasowych, na szyldach.

Sposoby wyrażania pośmiotu: podmiot w mianowniku, w dopełniaczu. Podmiot domyślny. Podmiot szeregowy, forma orzeczenia przy podmiocie szeregowym (np. *Ojciec i matka poszli*). Zdanie bezpodmiotowe (formy bezosobowe na *-no, -to* jako orzeczenia).

Przydawka jako określenie rzeczownika; sposoby wyrażania przydawki (część mowy, związek z wyrazem określanym).

Dopełnienie jako określenie najczęściej czasownika, rzadziej przymiotnika i przysłówka. Sposoby wyrażania dopełnienia (część mowy, związek z wyrazem określanym). Typowy szyk dopełnień.

Zdanie złożone współrzędnie i podrzędnie: stosunki między zdaniami. Rodzaje zdań współrzędnie złożonych: łączne, rozłączne, przeciwstawne, wynikowe. Forma zespolenia i znaczenie tych zdań.

Międzyzdaniowe spójniki współrzędności. Poprawne użycie spójników w zdaniu współrzędnie złożonym.

B. Słowotwórstwo

1. Budowa wyrazu

Wyraz podzielny i niepodzielny słowotwórczo. Wyraz podstawowy i pochodny. Wyraz podstawowy będący jednocześnie pochodnym od innego wyrazu podstawowego.

Podstawa słowotwórcza i formant (przyrostkowy i przedrostkowy). Tworzenie wyrazów pochodnych przez odrzucenie końcowych części wyrazów podstawowych, np. *podskakiwać* — *podskok*, *wypiekać* — *wypiek*, *zlewać* — *zlew*. Przyrostki i przedrostki jako formanty w jednych wyrazach i jako składniki podstawy słowotwórczej w innych. Tworzenie wyrazów od wyrażań przyimkowych.

Oboczności samogłoskowe i spółgłoskowe w wyrazie podstawowym i pochodnym.

2. Analiza słowotwórcza wyrazów

- Analiza słowotwórcza wybranych typów wyrazów pochodnych:
- przymiotników i przysłówków w stopniu wyższym i najwyższym; czasowników dokonanych;
 - nazw czynności i cech, nazw wykonawców czynności.

C. Ortografia i interpunkcja

Pisownia wyrazów z *ó*, *rz*, *ź*, *h*, *ch* wymiennymi i niewymiennymi, z *ę*, *ą*, *en*, *em*, *on*, *om* oraz stosowanie wielkich liter (w związku z ćwiczeniami w mówieniu i pisaniu, nauką o języku, kształceniem literackim i kulturalnym oraz wzbogacaniem słownictwa ucznia).

Pisownia „ó” w zakończeniach *-ów*, *-ówka*, *-ówna* oraz „u” w zakończeniach *-unek*, *-utka*, *-usia*, *-ula*, *-uje*.

Pisownia „j” po przedrostkach zakończonych na spółgłoskę. Pisownia przedrostków *roz-*, *bez-*, *z-* (*s-*, *ś-*), *wz-*, *wez-* (*ws-*, *wes-*); pisownia zakończeń *-ski*, *-cki*, *-dzki*, *-stwo*, *-ctwo*, *-dztwo*, *-źba*, *-śba*, *-izm*, *-yzm*.

Pisownia rzeczowników pospolitych i własnych.

Pisownia *nie* z rzeczownikami, przymiotnikami, przysłówkami, zaimkami i czasownikami.

Pisownia liczebników złożonych.

Pisownia połączeń: *gie*, *kie*, *ge*, *ke*, *ge*, *ke*.

Zasady dzielenia wyrazów przy przenoszeniu.

Rozdzielanie przecinkami zdań współrzędnych połączonych bezspójnikowo oraz zespolonych spójnikami, np. *a*, *ale*, *lecz*, *więc*, *czyli*. Stawianie przecinka przed powtarzającymi się spójnikami.

KSZTAŁCENIE LITERACKIE I KULTURALNE

A. Lektura

1. Lektura obowiązkowa

Proza związana ze środowiskiem ucznia: proza o tematyce historycznej, przygodowo-podróżniczej i fantastycznonaukowej.

Daniel Defoe: *Robinson Crusoe*

Walery Przyborowski: *Szwedzi w Warszawie*

Irena Jurgielewiczowa: *Ten obcy*

Stanisław Lem: *Bajki robotów* — wybór

Maciej Kuczyński: *Atlantyda, wyspa ognia lub Katastrofa*

Utwory literackie, teksty popularnonaukowe i publicystyczne z czasopism młodzieżowych, np. z „Płomyka” i „Świata Młodych” oraz fragmenty tekstów przydatne do ćwiczeń w mówieniu i pisaniu.

Utwory z klasyki literackiej:

Ignacy Krasicki: *Myszeida* — fragmenty, np. pieśni: III i IX (bitwy), pieśń IV (pogrzeb Filusia)

Adam Mickiewicz: jedna z ballad, np. *Świtezianka*, *Trzech budrysów*, *Powrót taty*

Pan Tadeusz — fragment księgi IV: *Koncert Wojskiego*

Juliusz Słowacki: *Hymn (Smutno mi, Boże)*

Balladyna — wybrane fragmenty lub w całości

Maria Konopnicka: *Ucz się, drogie dziecię...*

Teofil Lenartowicz: *Kalina*, *Złoty kubek*

Wybór nowel i opowiadań, np. Eliza Orzeszkowa: *Tadeusz*; Bolesław Prus: *Na wakacjach*; Henryk Sienkiewicz: *Sachem*

Wybór wierszy poetów polskich XX wieku:

Leopold Staff, np. *Gęsiarka*, *Kieszeń*;

Julian Tuwim, np. *Galąź*, *Gorące mleko*, *Rwanie bzu*, *Kapuśniaczek*;

Bolesław Leśmian, np. *Odjazd*, *Wiosna (Młode jeszcze gałęzie...)*;

Jarosław Iwaszkiewicz, np. *Chciałbym napisać, jak pies biegnie...*;

Konstanty Ildefons Gałczyński, np. *Pieśń o żołnierzach z Westerplatte*;

Tadeusz Różewicz, np. *Przepaść*, *Bursztynowy ptaszek*, *Koncert życzeń*;

Anna Kamińska, np. *Pastereczka*, *Widok z gór*;

Wisława Szymborska, np. *Konkurs piękności*;

Czesław Miłosz, np. *Przypowieść o maku*;

Zbigniew Herbert, np. *Pudełko zwane wyobraźnią*;
Jan Twardowski, np. *Do moich uczniów*.

Sylwetki: Bogumił Samuel Linde, Eliza Orzeszkowa, Xawery Dunikowski, Aleksander Zelwerowicz, Tadeusz Kotarbiński.

Teksty związane z regionalnymi tradycjami historycznymi i literackimi.

2. Lektura uzupełniająca (2—4 pozycje w ciągu roku)

Lista utworów do wyboru nauczyciela w zależności od zainteresowań uczniów:

A i Cz. Centkiewiczowie: *Czy foka jest biała?*

S. Lem: *Opowieści o pilotce Pirxie*

E. Niziurski: *Sposób na Alcybiadesa*

H. Ozogowska: *Ucho od śledzia*

B. Prus: *Anielka*

H. Rudnicka: *Chłopcy ze Starówki*

M. Wojtyszko: *Bromba i inni*

A. Conan-Doyle: *Przygody Sherlocka Holmesa* — wybór

E. T. A. Hoffman: *Dziadek do orzechów!*

E. Knight: *Lessie, wróć*

L. M. Montgomery: *Ania z Zielonego Wzgórza*

T. M. Reid: *Dolina bez wyjścia*

R. L. Stevenson: *Wyspa skarbów*

M. Twain: *Przygody Hucka*.

J. Verne: *Tajemnicza wyspa*, t. 1 i 2

Współczesna powieść zaproponowana przez młodzież.

B. Widowiska teatralne

Dostępne w danym środowisku szkolnym, wartościowe pod względem wychowawczym i artystycznym przedstawienia teatru zawodowego (lalkowego, teatru żywego planu, teatru telewizji i teatru radia) oraz amatorskiego (również teatru szkolnego) — przede wszystkim inscenizacje oparte na tekstach kanonu lektury.

C. Filmy, widowiska telewizyjne (1—2 w roku), audycje radiowe

Dobór filmów, audycji radiowych i widowisk telewizyjnych wartościowych pod względem wychowawczym i artystycznym (głównie o tematyce przygodowej, historycznej, fantastycznonaukowej).

D. Sposób poznawania utworów (czytanie, działania uczniów, ćwiczenia analityczne)

1. Czytanie ciche ze zrozumieniem. Czytanie głośne, wyraziste (akcentowanie, intonacja, modulowanie głosu, tempo). Czytanie z podziałem na role, czytanie zbiorowe.

Słuchanie aktorów bezpośrednio, przez radio i telewizję, z płyt, z taśmy magnetofonowej.

2. Recytowanie prozy i poezji. Ćwiczenia w głosowym uwydatnieniu rytmu wierszy sylabicznych i wolnych, zaznaczanie głosem granic wersu i intonacji zdaniowej. Wygłaszanie utworów lub ich fragmentów z pamięci. Interpretacje głosowe.

Inscenizowanie utworów lub ich fragmentów; adaptacje fragmentów tekstu literackiego dla potrzeb słuchowiska, widowiska teatralnego lub filmu. Rysunkowe konkretyzacje utworów poetyckich lub fragmentów prozy. Tekst literacki a ilustracje.

Swobodne wypowiedzi o utworach. Opowiadanie odtwórcze i twórcze związane z lekturą. Streszczenie utworu fabularnego z akcentowaniem istotnych elementów treści. Charakterystyka postaci literackich. Przekształcanie mowy zależnej w niezależną (i na odwrót). Odczytywanie stylistycznej roli różnych sposobów narracji w utworze.

3. Poznawanie funkcji poetyckiej języka poprzez porównywanie różnych tekstów: literackich i nieliterackich. Porównywanie tworzywa języka literackiego z tworzywem innych sztuk: obrazu malarzkiego, filmu, teatru. Porównywanie różnych utworów (np. poetyckich) o podobnym temacie. Porównywanie utworów w obrębie gatunków: powieści i ballady. Porównywanie utworów epickich prozaicznych i wierszowanych.

Ćwiczenia w opisie i całościowej analizie utworu pod kierunkiem nauczyciela. Próba formułowania problemów do interpretacji. Formułowanie wniosków uogólniających, odczytywanie metaforycznego czy symbolicznego sensu utworu pod kierunkiem nauczyciela.

E. Wiadomości o literaturze i kulturze

Utrwalenie wiadomości z klas poprzednich: uogólnienie i usystematyzowanie wiedzy o epice.

Odrębność literackiego obrazu świata w stosunku do wiedzy o charakterze informacyjnym, dokumentalnym i naukowym. Pogłębianie wiedzy o fikcji literackiej; różne sposoby jej kształtowania: obrazowanie realistyczne, fantastyczne (groteskowe).

Uogólnienie nabytej wiedzy o budowie utworu epickiego. Świat przedstawiony: bohater literacki — postać, zdarzenia — wątki, fabuła, akcja, czas, przestrzeń. Sposoby prezentacji postaci literackich, motywacja postępowania bohatera. Narrator (w 3. i 1. oso-

bie), dialogi w epice a dialogi w dramacie. Elementy narracji w li-ryce.

Gatunki epickie, ich cechy i funkcje. Powieść i jej odmiany: podróżniczo-przygodowa, obyczajowa, historyczna, fantastyczno-naukowa. Powieść a małe formy narracyjne: nowela, opowiadanie. Wierszowane gatunki epickie (lub zawierające elementy epickie), poemat, ballada. Epika jako rodzaj literacki obejmujący gatunkowe utwory narracyjne.

Język utworów literackich a inne wypowiedzi (informacyjne, potoczne, naukowe): różne funkcje języka (funkcja poetycka). Utrwalanie i pogłębianie wiadomości o poznanych środkach stylistycznych: brzmieniowych, leksykalnych, składniowych. Ukształtowanie pojęcia przenośni jako tropu literackiego, którego istotę stanowią przekształcenia semantyczne. Wieloznaczność i odkrywczność metaforycznego języka poezji. Aluzyjność i ironia, symbole kulturowe w utworach poetyckich. Instrumentacja głoskowa.

Budowa wiersza. Powtórzenie wiadomości: wers jako podstawowa jednostka rytmu. Wiersz sylabiczny i wiersz wolny (rola intonacji, związek z treścią wypowiedzi w wierszu wolnym). Rodzaje i układy rymów. Rym dokładny i niedokładny, rym męski i żeński. Przerzutnia.

Język utworów literackich a inne tworzywa w sztuce filmowej, radiowej i teatralnej. Aktor w teatrze i w filmie. Gatunki filmu fabularnego. Słuchowisko jako rodzaj twórczości radiowej.

F. Podstawy samokształcenia

Czasopisma: ich podział ze względu na przeznaczenie, tematykę, częstotliwość ukazywania się, sposób opracowania treści — charakterystyka, przykłady, sposób korzystania z poszczególnych czasopism.

Prowadzenie notatek w celu zbierania informacji zgodnie z zainteresowaniami ucznia.

UMIEJĘTNOŚCI

I. W zakresie kształcenia językowego

A. Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu

Zredagowanie:

- opowiadania, opowiadania z dialogiem,
- charakterystyki postaci,
- sprawozdania z uroczystości, filmu, audycji radiowej,
- streszczenia utworu fabularnego,
- telegramu,
- notatki.

Sporządzenie planu dekompozycyjnego i planu własnej wypowiedzi. Samodzielne posługiwanie się słownikiem ortograficznym oraz zbiorem zasad pisowni i interpunkcji. Samodzielne posługiwanie się słownikiem wyrazów bliskoznacznych, słownikiem wyrazów obcych oraz podręcznym słownikiem języka polskiego.

Posługiwanie się w wypowiedziach:

- wyrazami i związkami frazeologicznymi, określającymi cechy zewnętrzne i charakter człowieka, oceniającymi dodatnio lub ujemnie;
- wyrazami i zwrotami bliskoznacznymi;
- formułami grzecznościowymi w rozmowie i w dyskusji;
- mową niezależną i zależną;
- różnymi typami zdań, np. zdań złożonych współrzędnie i podrzędnie, z odpowiednimi wskaźnikami zespolenia zdań.

Poprawne posługiwanie się poznanymi terminami związanymi z analizą utworów literackich, z kształceniem kulturalnym i z nauką o języku.

B. Nauka o języku

1. Konkretyzacja pojęć w zakresie:

- a) części mowy i ich form: strona czasownika (czynna, bierna, zwrotna), bezosobowe formy czasownika, rzeczownik pospolity i własny, stopniowanie przymiotników i przysłówków oraz jego rodzaje, liczebnik (złożony, nieokreślony), zaimek (rzeczowny, przymiotny, liczebnny, przysłowny); przyimek prosty i złożony, międzyzdaniowy spójnik współrzędności, przysówek o postaci wyrażenia przyimkowego;
- b) zdania: orzeczenie czasownikowe i imienne (łącznik, orzecznik), podmiot (w mianowniku, w dopełniaczu, szeregowy, domyślny), zdanie bezpodmiotowe, przydawka, dopełnienie, okolicznik, zdanie złożone podrzędnie, zdanie złożone współrzędnie (łączne, rozłączne, przeciwstawne, wynikowe);
- c) słowotwórstwa: wyraz podstawowy i pochodny, wyraz podzielny i niepodzielny słowotwórczo — podstawa słowotwórcza, for-mant, przyrostek, przedrostek.

2. Rozpoznawanie i analiza zjawisk językowych:

- formy strony czasownika;

- form bezosobowych czasownika zakończonych na *-no*; *-to*;
- rzeczowników pospolitych i własnych;
- różnych końcówek przypadkowych rzeczownika;
- przymiotników i przysłówków podlegających stopniowaniu: określanie stopni i rodzajów stopniowania;
- liczebników złożonych i liczebników nieokreślonych;
- zaimków rzeczownych, przymiotnych, liczebnych i przysłów-nych; dostrzeganie osobliwych form deklinacji zaimków;
- przysłówków jako wyrazów nieodmiennych o różnorodnej po-staci, pełniących funkcje okoliczników;
- przyimków prostych i złożonych;
- funkcji składniowych poznanych części mowy;
- części zdania;
- rodzajów orzeczenia i podmiotu; sposobów wyrażania przydaw-ki, dopełnienia oraz rozpoznawanie ich związków z wyrazami określanymi;
- rodzajów zdań złożonych;
- rodzajów zdań współrzędnie złożonych;
- wyrazów podzielnych i niepodzielnych słowotwórczo;
- wyrazów podstawowych i pochodnych;
- podstawy słowotwórczej i formantu (na łatwych przykładach).

3. Praktyczne umiejętności i nawyki

Konstruowanie wypowiedzi ustnych i pisemnych zgodnie z po-znanymi zasadami poprawnościowymi, a zwłaszcza:

- użycie poprawnych końcówek deklinacyjnych rzeczownika;
- przestrzeganie poprawnej odmiany nazwisk i nazw miejsco-wych (w zakresie słownictwa ucznia);
- stosowanie konstrukcji zdaniowych z użyciem zaimków (dosto-sowanie formy zaimka do formy zastępowanego wyrazu);
- użycie przyimków złożonych;
- posługiwanie się zdaniami podrzędnie złożonymi;
- posługiwanie się zdaniami współrzędnie złożonymi o łączności bezpośredniej i spójnikowej (z zachowaniem poprawnego szy-ku wyrazów);
- przestrzeganie prawideł poprawnej wymowy, ortografii i inter-punkcji (w zakresie przewidzianym w programie).

II. W zakresie kształcenia literackiego i kulturalnego

1. Płynne i wyraziste czytanie głośne z przestrzeganiem znaków interpunkcyjnych, czytanie ciche ze zrozumieniem treści.

Wygłaszanie i recytowanie utworów z uwypukleniem głoso-wym sensu tekstu.

2. Opis i próba analizy świata przedstawionego utworu, tzn.:
 - opowiadanie wydarzeń fabularnych ze wskazaniem najważniejszych zdarzeń i więzi między nimi,
 - określanie czasu i przestrzeni,
 - charakteryzowanie bohatera określające motywację jego czynów,
 - określanie tematu utworu, akcentujące istotne składniki treści,
 - rozpoznawanie w tekście problematyki i zasad kompozycyjnych, np. kontrast.
3. Rozpoznawanie w tekście i próby analizy relacji osobowych (kto i do kogo mówi), tzn.:
 - odróżnianie autora od narratora lub postaci mówiącej w wierszu,
 - rozpoznawanie sposobu narracji: trzecioosobowej i pierwszoosobowej,
 - opisywanie sposobów prezentacji bohaterów,
 - odczytywanie funkcji stylistycznych sposobu narracji.
4. Charakteryzowanie języka utworu literackiego, tzn.:
 - odróżnianie języka literackiego od wypowiedzi nieliterackich i określanie różnic,
 - wyróżnianie w tekście i określanie funkcji środków stylistycznych wskazanych w programie,
 - określanie istoty przekształceń semantycznych w metaforze, dostrzeganie związków między metaforami w kontekście utworu, odczytywanie metaforycznego sensu całości obrazu poetyckiego lub utworu.
5. Wyprowadzanie wniosków z porównywania utworów, tzn.:
 - określanie cech gatunkowych powieści, ballady,
 - określanie tworzywa dzieł różnych sztuk,
 - określanie podobieństw i różnic
 - w ujęciu zbliżonego tematu, np. pejzażu, przebiegu fabuły,
 - w konstrukcji narratora lub w postaci mówiącej w wierszu.
6. Rozumienie i odczytywanie ogólnego sensu utworu literackiego, filmowego, teatralnego, radiowego z całości jego składników, tzn.:
 - wskazywanie, jakie postawy życiowe i wartości są w utworze aprobowane, np. patriotyzm, umiłowanie wolności, człowieka, przyrody; szlachetność, odwaga, poświęcenie, praca itp.;
 - uzasadnianie negatywnego lub pozytywnego sądu o postaciach literackich, określanie stosunku autora i narratora do bohaterów;
 - dostrzeganie związku literatury z rzeczywistością pozaliteracką;
 - wyrażanie doznań i przeżyć związanych z lekturą, oglądaniem filmu i przedstawieniem teatralnym oraz wysłuchaną audycją radiową.

7. Poprawne posługiwanie się terminami z zakresu teorii literatury, teatru, filmu, radia poznanymi w klasach IV i V oraz nowo wprowadzonymi: epika, utwór fabularny, utwór narracyjny, czas i przestrzeń w utworze fabularnym, narrator, narracja (pierwszo- i trzecioosobowa), dialogi postaci, powieść, ballada, przenośnia, instrumentacja głoskowa, rytm, wiersz sylabiczny, wiersz wolny, rym męski i żeński, rym dokładny i niedokładny, tworzywo przedstawienia teatralnego, filmu, widowiska telewizyjnego, słuchowiska radiowego.
8. Odróżnianie rodzajów czasopism (ze względu na ich tematykę i częstotliwość ukazywania się). Umiejętność korzystania z czasopism.

Ćwiczenia wdrażające i sprawdzające

Prace pisemne w klasie wdrażające do wypowiedzi w określonych przez program formach.

Prace domowe kształcące i utrwalające. Omawianie i ocenianie prac domowych i klasowych.

Trzy prace klasowe o tematyce związanej z lekturą, filmami, przedstawieniami teatralnymi, widowiskami telewizyjnymi i audycjami radiowymi, z życiem ucznia i jego środowiskiem — sprawdzające stopień sprawności w posługiwaniu się językiem i umiejętności wypowiedzenia się w określonej formie wypowiedzi.

Dwie prace klasowe sprawdzające wiadomości i umiejętności z zakresu nauki o języku: omówienie i poprawa tych prac.

Ćwiczenia ortograficzne analityczne i utrwalające oraz sprawdzające.

